

BÄCHER IVÁN

1957–2013

Néhány évvel ezelőtt Kardos G. Györgyről, a régen holt barátról írt nekrológot, évtizedekkel megkésve, mégis jó időben. Egész könyvet kitevő portréba foglalt gyászjelentést, SÉTATÁRS (2011) címmel: napló és regény, emlékezet és képzelet, gyász és jókedv ritka ötvözetét, leverő és felemelő elbeszélést. Siratódalt és örömdát, azon ízben.

Feledhetetlen írás, nehéz lesz a nyomába lépni. Pedig róla is így kelle-ne írni, egyszerre sokféle módon, személyesen és tárgyiasan, életesen és irodalmiasan, művét józanul mérlegre vetve, lénye iránt szívből elfogultan, szomorkodva és hahotázva. Ahogy kettesben tettük, úgy tíz éven át, Iván utolsó évtizedében: sírva vigadva. (Ő inkább sírt, én inkább vigadtam; ő megrikatni igyekezett engem, én őt megnevettetni; olykor sikerült, néha még kölcsönösen is.)

Sétatársnak nevezte el Kardos G.-t, evvel a furcsa kis szószüleménnyel próbálta meg érzékeltetni viszonyuk természetét: mit is jelentett számára, hogy társak lehettek, mit is *jelentett* kettőjük társasága. Társ és társaság. Ez volt élete közege, vágyai tárgya, mindennapjainak örök utópiája és – szerencséjére – gyakori és tartós valósága is. Sohasem fogytak el mellőle, bár az idő múltával sokan elmentek és sokan meghaltak közülük, a beszélgető- és hallgatótársak, az evő- és ivótársak, a szerelmi és házastársak, a polgártársak, sőt, elvtársak sem (azok, akik – részben vagy teljesen, végső fokon vagy eleve – egyetértettek vele a köz és a nemzet dolgaiban). „*Mindenütt hon voltam, mindenütt várt valaki. Mindenhol jó szomszédaim voltak, barátaim, embereim, mindenütt*” – írta a HAZATÉRÉS-ben, egy 2011-es keltezésű tárcájában.

Találkozni is társaságban találkoztam vele először. Jó harminc éve ennek. Egy ifjú egyetemi kollegina vitt fel Bächerék lakására, a Városliget peremén álló házba. Odafele *open house* fogadott, oldottan kaotikus változatban: a tágas hallban mindenféle ember ült, közöttük a Bächer gyerekek, Iván és Anna, az asztalon poharak és borosüvegek, az asztal körül élénk társalgás. Heveny és felszínes bemutatkozás után a konyhából előkerülő házigazdától (Bächer Mihály Liszt-díjas zongoraművésztől) egykettőre megkaptam a beosztásomat: az lesz a dolgom, hogy – miközben ő a tepsiben sült malacra felügyel – én a borfogyasztás üteméhez igazodva a kellő pillanatban behozok egy-egy újabb üveg rizlinget a spájzból. Fiatalkorom okán az övénél hajlékonyabb derekam és (pillanatnyilag még) józanabb állapotom miatt különösebb kockázatok nélkül hajolhattam le a spájkövére, odalent a mélyben meghúzódó borosüvegekhez az újabb példány kiemelése végett – mérte fel hasznos képességeimet egyetlen szempillantással a ház ura.

A lakásban amúgy teljes volt a szabadság. A ház asszonya (Malecz Erika építészmérnök) a lakás egy valamivel távolabbi, de a hallból jól látható pontján egy tervrajzon dolgozott, a társalgásra csupán fél füllel figyelt –

ami nem lehetett könnyű, mivel ott bömbölt mellette a teljes hangerőre állított televízió. (Amelyen történetesen a Moszkva 1 nevezetű szovjet adó műsora ment – a környéken található szovjet diplomáciai kolónia számára sugározta egy helyi reléállomás.) Pár perces téblábolás után a házigazda kalauzolásával kimentem egy üveg borért, majd leültem az asztalhoz. Otthon voltam, társaságban.

Iván ebben a lakásban és ebben a társaságban nőtt fel. Bohémtanyán, mondhatnám. Vagy inkább a Thélème-i Apátságban, amely Rabelais könyvéből került át valamiféle valószínűtlen sci-fi csoda folytán az Ajtósi Dürer sorra, I. Ferenc és II. Henrik Franciaországból az érett kádárizmus Magyarországra. Biztos vagyok benne, hogy a Bächer-lakás bejárata fölött vagy odabent a falon valahol ott volt a láthatatlan felirat, a Thélème-i Apátság regulájának egyetlen szabálya: *Fais ce que voudras – Tégy, amit akarsz.*

Amikor évtizedekkel később találkoztunk, már jó ideje ennek a szabálynak a jegyében élt. Bölcsészetet tanult, történelem szakon végzett, gimnáziumban volt tanár egy ideig, majd óraadóként dolgozott. A költöttségeket nehezen viselte: tanóráit, úgy hírlík, szokatlan szabadság levegője lengte be. Írni kezdett, a nyolcvanas évek elején jelentek meg első írásai. Szabályos kezdet volt ez: verset, kisprózát írt, ezekből kerekedett ki első kötete, A VÁROS (1986). Drámaírással próbálkozott (két színdarabját, az OSZKÁR-t és az EBÉD-et be is mutatták, 1985-ben, illetve 1987-ben), majd regénnyel jelentkezett (LEVÉLREGÉNY, 1990).

Ekkoriban történt, hogy Benedek István Gábor felfigyelt cikkeire, és elszerződtette a Magyarországhoz. „Azóta újságíró vagyok. Újságba írom bele mindazt, amit elkezdtem tizenéves koromban.” – Így jelölte ki helyét a betű világában (KEZDŐBETŰK, 2002).

Pontos volt az önértékelése: az újságírásban megtalálta azt az üzemmódot, amelyben tehetségét teljes sikerrel működtethette. Elfogadta és betartotta ennek az üzemmódnak a gyakorlati feltételeit és követelményeit is: vitte és viselte a kötelező penzummal, a rendszeres határidőre és megszabott mennyiségben előállítandó szöveggel vele járó lelki terheket, kínlódás vagy berzenkedés minden látható jele nélkül. A mindig mindenre kapható bohémból, a barátainak a Pozsonyi úti járda kövén állványra állított bográcsban nyílt tűzön kecskepörköltet főző ködlovagból, a céltalan kószálást és nézelődést mindennek fölébe helyező lipóciai *flâneurból*, amikor írnia kellett, valahogy mindig előbújt a szorgalmas és fegyelmezett, gondos időbeosztással élő polgár.

Ismerte és elfogadta ennek az üzemmódnak a természetes korlátait is. Tudta, hogy újságot írván ihletre, művészetre, szent éteri lilaságokra nem vesztegetheti sem eszét, sem idejét. Amit ő csinál, annak mesterség a neve, az ő műfajai kézművesműfajok, az ő munkája nem az ihletett művésze, hanem a mindenhez remekül értő mesteremberé. Ilyen mesterember volt ő, az írásnak rangja tekintetében is mestere. Sőt, ezermestere. Írt mindenről az ég egy adta világon, folyton fúrt-faragott a témák és a szavak műhelyében, mindenből és mindeniből, amibe-akibe belebotlott, összebarkácsolt valami szépet, hasznosat, tanulságosat és szórakoztatót. Még a hankizást, az őszintén üzleti kitérőket sem érezte rangon alulinak, sőt mintha egyenesen

élvezte volna az ilyesmit: idegenforgalmi reklámcélú fényképgyűjteményhez írt kísérőszöveget, egy nemzetközi bankkonzern *public relations* részlegének önnépszerűsítő célzattal megjelentetett szakácskönyvében a közép-kelet-európai konyhai hagyományok különbözőségeiről és hasonlóságairól értekezett, egy marcipángyártó cég édeseséges díszdobozaira „szerelmes leveleket” fogalmazott.

De az újságírás személyességre, őszinteségre és önkifejezésre immúnis közegében ő tudott meghittén vallomásos és őszintén személyes lenni. „Az ember, az, aki ő, ott van, valahogy jelen van minden mondatában, és szerintem ettől olyan nagyszerű” – ilyenformán fogalmazott egyik olvasója a minap, amikor Iván halála szóba került. Másként, szakszerűbben és találébban is ki lehetne ezt fejezni, de maradjon így, őszinte és személyes olvasói hozzászólásnak.

Talán sikerét is ez magyarázza. 1986 és 2013 között *negyven* könyve jelent meg, az utóbbi évtizedben évente kettő-három, 2009-ben négy (!) gyűjteménye. Volt persze köztük újraválogatás és újrakiadás (például a pályakezdés munkáit egybegyűjtő és újraközlő KEZDŐBETŰK 2002-ből), de így is hatalmas szám ez. És ezek a könyvek mind elkelték: Bächer könyvbemutatóin hosszú sorokat kellett végigállnia annak, aki dedikáltatni akarta az újabb kötetet. Közönsége, *nagyközönsége* támadt, a *Népszabadság* és a *Vasárnapi Hírek* olvasói közül sokan az ő tárcájával kezdték a lap olvasását.

Írt mindenről mindenfélét. Megismerkedett valakivel, hallott egy történetet, felütött egy lexikont, kinyitott egy szakmonográfiát, elővett egy családi fotografiát vagy gyógyfürdői képeslapot – mindenben talált valami szokatlant, újat és érdekeset, valami *mást*, ami fontossá és tanulságossá avatta a dolgot. Írt útirajzot, irodalmi bedekkeret, városkönyveket Budapestről és a Lipótvárosról (legszebben: ÚJLIPÓCIA. Teknős Miklós fényképeivel. 2009). Írt szakácskönyveket, főzés- és évszöveget, étel-, edény- és konyhaleírásokat. Írt pálinkáról, sörről, borról, fröccsről (ez utóbbiról igen elmélyülten) és a szódavízről (felülmúlhatatlan szakértelemmel). Utolsó könyve, a 2013. december elején megjelent *Utóíz* is ilyen íráskönyve. Egyben sztoikus búcsúvétel az evéstől-ivástól. „*Nem panaszkodom: ettem eleget*” – olvassuk a kötetet bevezető *VELŐSZÓ* című írásban.

És írt, gyakran és sokat, saját magáról, életéről, külső és belső hányattatásairól, fizikai és lelki kalandjairól. Ilyenkor szívesen öltötte fel egy (alig-alig) fiktív szerzői alakmás, bizonyos „Gold Jenő” (meglehetősen áttetsző) álarcát. A „Gold Jenő”-tárcanovellák idővel füzérekbe rendeződtek, afféle laza novellaregényekké álltak össze; ilyen volt például az ideiglenesen parasztra lemenő Bächer falusi éveiről szóló regény (és gyónás és szociográfia), *Az elhagyott falu* (2001). Főhőse, Gold Jenő, szerényen, bár nem jogszerűen kér magának helyet Krúdy Szindbádja, Kosztolányi Estije mellett. Szerzője pedig az irodalmi publicisztika, tárcá és portré nagymestere, Kellér Andor asztaltársaságának a teljes jogú tagja.

De írt, hol rezignáltan hümmögve, hol harcosan lármázva a köz, az ország, a haza ügyeiről is – Bächer patrióta volt, a baloldali fajtából, Táncsics Mihály, Gábor Andor és Bálint György fajtájából. Aztán elkezdődött az „elmúltnyolcév”, a szocialista és liberális baloldal kormányzati pozícióban,

a választóilag feljogosított hatalom birtokában végrehajtott önfelszámolása, vakok, süketek, restek és ostobák módszeres és mindennapi eszmei és gyakorlati kapitulációja a magyar politika legsötétebb és legelvetemültebb hagyományainak a zászlóvivői előtt – Iván legalábbis így látta a történeteket, és ennél is sötétebbnek a történendőkét. Csalódásának és kétségbeesésének hangot adó politikai publicisztikáját ekkor már a *saeva indignatio*, a Jonathan Swift sírfeliratáról ismert „vad felháborodás” fűtötte, és írásai is egyre gyakrabban szólaltak meg a GULLIVER és az EGY SZERÉNY JAVASLAT írójának hangján. Ezek az írások – a HOGYAN CSINÁLJUNK SOK-SOK NOBEL-DÍJAST?, az UTCÁRA MEGYEK, az IDEGEN ORSZÁG, a MISKOLCI HAGYOMÁNY és társaik – éjfélete humorral és többfelé vágó éllel alkalmazzák az igazi szatíra kétségbeejtő többértelműségét, a „szörnyű helyzetre adandó még szörnyűbb megoldás” swifti képletét. Nem csoda, hogy a végső elkeseredés gyilkosan paradox szatírai foglalatát, az írást, amelyben Bächer bejelentette, hogy a tehetetlen baloldal helyett ő bizony legközelebb a Jobbikra szavaz (SÉTA, 2009), a *Népszabadság* nem volt hajlandó közölni (mondván, hogy rossz írás), a *Magyar Hírlap* viszont boldogan lehozta (a szerző megkérdése nélkül) – párban bizonyítva politikai ostobaság és irodalmi érzéketlenség pártsemlegességét.

Aztán jött a betegség, egyre ölesebb léptekkel. Iván szenvedett, dolgozott, írta tárcáit – utoljára egy héttel a halála előtt, 2013. november 25-én jelent meg cikke a *Népszabadság*ban.

Legutolsó írásai, ételekről és kórtermekről, íróról és könyvekről, Chopinről és mazurkákról, remeklések. Könnyeden és csendesen azok, úgy íródtak meg, mintha mi sem történnék szerzőjükkel. Nem néznek farkasszemet a betegséggel. Nem futnak versenyt a halállal. Teszik a dolgukat, hibátlanul.

Van bennük jó adag akasztófahumor is, ott, ahol betegségről, szervezete végromlásáról ír, csak azért is mulatva és mulattatva; sírva vigadva. És csendes számvetés is életművével: ezekben az utolsó íróportrékban mintegy önmagára ismer, a portréalanyok írói működésében a maga munkásságának a tükrét fedezi fel, elődökre talál bennük. Például Török Sándorban, aki „nem szöveget ír, hanem történeteket [...] ráadásul nem csupán történeteket mesél, de egyenesen anekdotázik [...] és elsősorban emberekről ír. Önéletírásában több száz pontos arcképvázlat sorjázik, nagy írók és hidegburkolók, lelkészek és keretlegények, politikusok és kertészek pontos miniatúrája. Egy valószínű embergyűjtemény...”

Vagy Tömörkény munkásságában, aki „író volt, szépíró, ha nem is írt nagyrégényt. De kapaszkodója egész életében a hírlap maradt, oda írta novelláit, az vitt rendet életébe, a szerkesztőség óvó melegében érezte leginkább otthon magát”.

Sipulusz, azaz Rákosi Viktor működésének mérlegét megvonva pedig szinte önmagáról ad villanásnyi, pontos és találó jellemzést: „Sipulusz vérbeli hírlapíró volt; mindenről írt, ami él és mozog.”

Bächer Iván vérbeli hírlapíró volt; mindenről írt, ami él és mozog.

Mint ahogy a halottakról is. Utolsó írásai között van egy nekrológféle, búcsúztatóba szőtt portré Faragó Vilmosról, az *Élet és Irodalom* hajdani főszerkesztőjéről (*Népszabadság*, 2013. február 16.). Így fejeződik be: „Egy

olyan országot hagyott itt, amelyben mindennapos lett a már-már felfoghatatlan szegénység, amelyben minden teljesen bizonytalan és esetleges lett, és amelyben csak egy maradt bizonyos: a társadalom minden pórusában, véráramában, eresztékében megtelepedő, lassan, de feltartóztathatatlanul mérgező, munkáló fasizmus.

Egy sötétbe borult hideg hazug hazát hagyott itt.

Faragó Vilmos meghalt.

Jó neki.”

Nemigen lehet Bächer Iván haláláról sem ennél többet, igazabbat és szomorúbbat mondani; sem órála, sem itt hagyott hazájáról. Csupán a nevet kell kicserélni: Bächer Iván meghalt. A többit elvégzik saját szavai.

Saeva indignatio ulterius cor lacerare nequit – így folytatódik Swift maga szerzette sírfelirata. „Szívét nem szaggatja többé a vad felháborodás.”

Ahogy immár Iván szívét sem.

Takács Ferenc

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap és a MOL
támogatásával jelenik meg

nka

Nemzeti Kulturális Alap

